

שירות נשים בצה"ל

תקציר

נשים מתגייסות לצה"ל מכוח חוק שירות ביטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986. לפי נתוני אגף כוח אדם (להלן - אכ"א) שבמטכ"ל, בשנת 2001 היוו הנשים כ-30% מהמשרתים בשירות חובה בצה"ל. לפי נתוני מינהל הגיוס, שיעורן של הנשים שקיבלו פטור משירות ביטחון בשנת 2001 היה כ-38%, לעומת כ-37% בשנת 1998 וכ-36% בשנת 1996. הסיבה העיקרית למתן הפטור בשנת 2001 הייתה מטעמים של הכרה דתית - כ-27%. שיעורו של פטור זה - הכרה דתית, המעוגן בחוק שירות ביטחון, נמצא בעלייה בשנים האחרונות, ולהערכת מינהל הגיוס הוא צפוי להגיע בשנת 2004 לכ-31%.

א. באוקטובר 1998 הנחה הרמטכ"ל את אכ"א לבצע עבודת מטה להרחבת התפקידים שממלאות נשים בצה"ל. בעקבות עבודת המטה, שולבו בשנים 2000 ו-2001 כ-2,300 נשים במקצועות צבאיים שלא שולבו בהם קודם לכן, וביניהם מקצועות במערך הטכני ותפקידי לחימה. בשנת 2001 גדל שיבוצן של נשים בעיקר במערך הטכני. הנשים בתפקידי לחימה היו בשנה זו כ-1% מכלל הנשים המשרתות בשירות חובה; כ-28% מהנשים, המשרתות בשירות חובה, היו משובצות בשנת 2001 במערך המינהלה. כ-70% מהן היו משובצות במקצוע "פקידה", והן מהוות כ-20% מהנשים המשרתות בשירות חובה בצה"ל. לא נערכה בצה"ל בחינה כדי לדעת מהם הצרכים הממשיים במקצוע זה, שבו היו משובצות מספר הנשים הגבוה ביותר בהשוואה לכל מקצוע אחר שבו משובצות נשים.

ב. פתיחת רוב המקצועות החדשים לנשים ושילובן בהם החלו בלי שתהליך זה ילווה בניתוח המאפיינים של כל אחד מהמקצועות. המקצועות החדשים, שבהן שולבו נשים, הוגדרו כמקצועות בניסוי, בלי שהוגדרו מדדים שעל פיהם תיבחן הצלחת השילוב. רק כשנתיים לאחר שהחל שילובן של הנשים במקצועות החדשים, החל אכ"א בעבודת מטה מקיפה להפקת לקחים בתחום זה.

ג. למרות המלצותיהם של גורמי רפואה בצה"ל, שילובן של נשים בתפקידי לחימה נעשה בלי שנערך מחקר בנוגע להיבטים פיזיולוגיים-רפואיים הקשורים לשירותן של נשים בתפקידי לחימה. קיימים פערי ידע בתחום זה, שמילויים חיוני לשילובן של נשים בתפקידים אלה.

ד. המיון של הנשים בלשכות הגיוס, טרם גיוסן, אינו כולל ביצוע ריאיון "ציון דירוג ראשוני כללי", הנעשה רק לגברים, שהציון המופק ממנו מהווה אומדן למידת ההתאמה לשירות בחיל קרבי. כתוצאה מכך, למיונים הנערכים לנשים המיועדות לתפקידי לחימה, מגיעות גם נשים שאינן מתאימות לתפקידים אלה. היענותן של נשים להתייצב למיונים לתפקידי לחימה הייתה נמוכה משמעותית בהשוואה לעדיפות הגבוהה שבה דירגו את רצונן להשתלב בתפקידי לחימה. מסיבות אלה, לא הצליח מינהל הגיוס בשנים 2000 ו-2001 למלא את המכסות ללוחמות, שקבע אכ"א.

ה. במסגרת עבודת המטה להרחבת שיבוצן של נשים למקצועות חדשים, שונתה מתכונת הטירונות לחלק מהנשים, והיא הוצמדה לקורסים המסמיכים נשים למקצועות הצבאיים. נמצא, כי ברוב בסיסי ההדרכה לא בוצע מודל ההפעלה שנקבע,

ובכך נפגע הרציונל שעמד בבסיס השינוי - לאפשר הסתגלות טובה יותר של הנשים לשירות הצבאי. רובן המכריע של הנשים אינן מוסמכות בסיום הטירונות אף לרמת הרובאות הנמוכה ביותר בצה"ל, דבר המונע מהן לבצע תפקידי אבטחה ומגביל את האפשרות לשבצן במערך המילואים.

ו. במקרים שבהם גילה מינהל הגיוס חשדות, כי מיועדות לשירות ביטחון (להלן - מלש"ביות), אשר מסרו תצהיר, כי טעמים שבהכרה דתית מונעים מהן מלשרת בשירות ביטחון וקיבלו פטור משירות ביטחון, אינן מקיימות את אחד התנאים או יותר שעליהם הצהירו - הוא עורך חקירות בעניינן באמצעות חברת חקירות אזרחית ששכר משרד הביטחון. נמצא, כי בידי מינהל הגיוס לא היו נתונים על ההיקף המלא של החשדות כאמור שעלו כנגד מלש"ביות. המעקב של מינהל הגיוס אחר הטיפול של משטרת ישראל בתלונות שהגיש לה נגד מלש"ביות, שהחקירה בעניינן העלתה שהגישו הצהרה כוזבת, היה לקוי ולא היה בידי מידע על תוצאות טיפול בתלונות.

1. סעיף 16 לחוק שירות ביטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986 (להלן - חוק שירות ביטחון), קובע: "יוצא צבא, אשה, שנקראה להתייצב לשירות סדיר לפי סעיפים 13 או 14, חייבת בשירות סדיר - (1) של עשרים וארבעה חודשים - אם היא נקראה להתייצב לשירות סדיר כשהיא באחד הגילים שממונה עשרה עד עשרים ושש או כשהיא רופאה או רופאת שיניים והיא באחד הגילים שמעשרים ושבע עד שלושים וארבע ...". בשנת 1993 הוציא ראש אכ"א דאז "צו שירות ביטחון (הפחתת שירות סדיר - נשים), התשנ"ג-1993", ובו נקבע: "בתוקף סמכותי לפי סעיף 36 לחוק שירות ביטחון... כפי שהוצלה לי ע"י שר הביטחון, הנני מצווה בזאת לאמור: 1. כל יוצא צבא, אשה, אשר נקראה לשירות סדיר של יותר מ-22 חודש, יופחת משך השירות הסדיר אליו נקראה ויועמד על 22 חודש מיום בו התייצבה, על פי צו לשירות סדיר או להמשך שירות סדיר". באוקטובר 2001 החליט הרמטכ"ל על הארכת משך השירות של הנשים ל-24 חודשים, החל ממחזור גיוס יולי 2002.

עד שנות ה-80 שובצו נשים בצה"ל במקצועות שנחשבו כמקצועות "מסורתיים" לנשים, כמו: פקידות, מדריכות אימון גופני וחובשות כלליות. החל משנות ה-80 חלו תמורות בשירות הנשים בצה"ל והוחל בשילובן גם במקצועות המכשירים חיילים ללחימה, כמו: מדריכות בחי"ר, בחיל השריון, בחיל התותחנים ובחיל ההנדסה. בשנים האחרונות הורחב שיבוץן של הנשים לתפקידים נוספים, לרבות תפקידי לחימה מסוימים.

2. אגף כוח האדם (להלן - אכ"א) שבמטה הכללי נושא באחריות המטה לנהל ולטפח את משאבי האנוש בצה"ל, ובין תפקידיו: לפעול למיצוי פוטנציאל כוח האדם בצה"ל מבחינה איכותית ומבחינה מספרית. מינהל הגיוס הוא אחד מגופי הביצוע של חטיבת תכנון ומינהל כוח האדם שבאכ"א, האחראי לאיתור כוח אדם (גברים ונשים), למיונו, לתכנון גיוסו לצה"ל ולביצוע גיוסו בהתאם לחוק שירות ביטחון ולהוראות אכ"א¹. בשנת 2001 היוו הנשים כ-30% מהמשרתים בשירות חובה בצה"ל. שיעורן של המתגייסות מתוך שנתון לידה 1982, שגיוסו העיקרי היה בשנת

1 בנושא זה ראו גם בפרק על "סדרי המיון והשיבוץ לתפקידים של מיועדים לשירות ביטחון", בדוח שנתי זה.

2000, עמד על כ-62% (לעומת כ-78% בקרב הגברים). כ-4% מהנשים המתגייסות אינן מבצעות שירות צבאי מלא, ונושרות לפני תום תקופת השירות. הסיבות העיקריות לנשר הן: סיבות נפשיות - 1.5%, טעמים רפואיים אחרים - 0.7%, אי-התאמה - 0.3%, סיבות פרט ושונות - 1.5%.

3. מספטמבר 2001 עד ינואר 2002 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת בנושא שירות הנשים בשירות חובה בצה"ל. נבדקו בעיקר: מיצוי פוטנציאל הנשים בשירות הצבאי, שבא לידי ביטוי בהרחבת השיבוץ במקצועות השונים, כולל מקצועות לחימה; והשינויים שחלו בהכשרות היסוד לנשים. הביקורת נערכה באכ"א; באגף התכנון (להלן - אג"ת); באגף הטכנולוגיה והלוגיסטיקה (להלן - אט"ל); במפקדת קצינת חיל הנשים הראשית²; במפקדת חיל האוויר; במפקדת הזרוע לבניין הכוח ביבשה (להלן - מז"י); בפיקוד העורף; במפקדת הפרקליט הצבאי הראשי; ובשני בסיסי הדרכה. בדיקות השלמה נערכו באגף המיבצעים שבמטכ"ל, במחלקת כושר קרבי של צה"ל ובמשמר הגבול.

הוועדה לענייני ביקורת המדינה של הכנסת, בהתייעצות עם מבקר המדינה, החליטה שלא להניח על שולחן הכנסת ולא לפרסם נתונים אחרים מפרק זה לשם שמירה על ביטחון המדינה, בהתאם לסעיף 17 לחוק מבקר המדינה, התשי"ח-1958 [נוסח משולב].

מיצוי פוטנציאל הנשים בשירות הצבאי

1. הרחבת השיבוץ של נשים לתפקידים

א. בהוראת הפיקוד העליון מ-1993 נאמר, בין היתר, כי החיילות בצה"ל יועסקו בכל המקצועות הצבאיים, המוגדרים ברשימת המקצועות הצבאיים כמקצועות שניתן לשבץ בהם נשים, למעט מקצועות לחימה, וזאת בהתחשב בנתוניו, ביכולתן ובתנאי השירות המיוחדים להן כנשים. עוד נאמר בהוראה, כי חיילת רשאית להתנדב לתפקידים החורגים ממסגרת ההגדרה לעיל לאחר שתחתום על הצהרת התנדבות מתאימה, והתנדבותה לתפקיד תאושר על ידי קצינת חיל הנשים הראשית וראש אכ"א.

המקצועות בצה"ל מסווגים על פי אוגדנים. אוגדן מבטא תחום תעסוקה המאגד קבוצת מקצועות צבאיים קרובים זה לזה, בין השאר, מבחינת נתוני האיכות הנדרשים לשיבוץ במקצוע וההכשרה למקצוע (למשל: אוגדן מקצועות לחימה, אוגדן מקצועות דת, אוגדן מקצועות טכניים ואוגדן שירותים ומינהלה). ב-1999 היו ברשימת המקצועות הצבאיים 738 מקצועות: 403 מתוכם (כ-55%) היו "מכווני גברים", דהיינו - משובצים בהם בעיקר גברים; 187 מקצועות נוספים (כ-25%) היו סגורים בפני נשים (בעיקר מקצועות באוגדן לחימה ובאוגדן דת); 107 מקצועות (כ-14%) הוגדרו כמקצועות "מכווני נשים", דהיינו - משובצים בהן בעיקר נשים; ויתר 41 המקצועות היו מעורבים לנשים ולגברים.

באוקטובר 1998, בפגישת עבודה בין הרמטכ"ל לבין ראש אכ"א, הוחלט שהרמטכ"ל את אכ"א לבצע עבודת מטה רחבה עם מפקדת חילות השדה (שעל בסיסה הוקמה מז"י), חיל האוויר, חיל הים וגופים נוספים, ולהציג לפרורם המטה הכללי את הצעותיו להרחבת תפקידי נשים במגוון תפקידים בצה"ל. ב-1999 החלה חטיבת תכנון ומינהל כוח אדם שבאכ"א בעבודת מטה בנושא, שעסקה בשלושה מרכיבים עיקריים: א. שינוי שיטת המיון של המלש"ביות על ידי ביצוע מיון מוקדם טרם

2 מפקדת קצינת חיל הנשים הראשית פורקה באוגוסט 2001, וקצינת חיל הנשים הראשית מונתה ליועצת הרמטכ"ל לענייני נשים.

גיוסן, בדומה למיון שנעשה למלש"בים; ב. הרחבת שיבוץ הנשים למקצועות צבאיים אשר היו סגורים בפניהן מסיבות שונות, כולל מקצועות לחימה, או מקצועות ששילוב הנשים בהם היה מועט; ג. שינוי מתכונת הטירונות לחלק מהנשים, והצמדתה למסגרת קורסים המסמיכים אותן למקצוע הצבאי. בסיכום עבודת המטה נקבע, בין היתר, כי הרחבת שיבוץ הנשים תהיה על חשבון תקני גברים; כי תתאפשר הארכת שירות לנשים לפי צורכי המקצוע, וכי יהיה צורך לשלב נשים גם בשירות מילואים פעיל או בשירות מילואים בשעת חירום. ניתנו גם המלצות באילו מקצועות ניתן לשלב נשים ובאילו מקצועות יש צורך להאריך את השירות הצבאי לנשים (בנושאים אלה ראו בהמשך).

בעקבות עבודת המטה, שולבו בשנים 2000 ו-2001, לפי נתוני אכ"א, 2,325 נשים במקצועות צבאיים שלא שולבו בהם קודם לכן. למשל, מקצועות בתחום התחזוקה (כגון: מש"ק תחזוקה, טבח ונהג משא); במערך הטכני (כגון: מכונאי לרכב ומכונאי לרכב קרבי משוריין) וכן במקצועות לחימה (בנושאים אלה ראו בהמשך). לפי נתוני אכ"א, בשנת 2001 גדל שיבוץ של הנשים בהשוואה ל-1998, בעיקר במערך הטכני, מ-530 מכלל הנשים בשירות חובה בשנת 1998 ל-1,360 בשנת 2001. שנתיים לאחר שהוחל בשיבוץ נשים בתפקידי לחימה (לוחמות במערך הנ"מ משולבות זה ארבע שנים) הן מהוות כ-1% מכלל הנשים בשירות חובה. עוד מתברר מנתוני אכ"א, כי במהלך של שלוש שנים קיימת ירידה בשיעור הנשים במערך המינהלה, וכי כ-28% מכלל הנשים בשירות חובה משובצות במערך זה. במערך יתר איכותי נמוך³ ובמערך המינהלה היו משובצות בשנת 2001 כ-40% מכלל הנשים המשרתות בשירות חובה.

יצוין, כי במערך המינהלה משולבות נשים במקצוע "פקידה" ובמקצועות נוספים כמו פקידות טכניות בתחום החימוש והאחזקה, שרטטות ומאבטחות מתקנים. הנשים שהיו משובצות בשנת 2001 במקצוע "פקידה" היו כ-70% מהנשים שהיו משובצות במערך המינהלה וכ-20% מהנשים המשרתות בשירות חובה בצה"ל. משרד מבקר המדינה העיר, כי נוכח הרחבת שילובן של נשים במקצועות חדשים, וכיוון שמספר הנשים שהיו משובצות במקצוע פקידה גבוה באופן משמעותי ממספר הנשים שהיו משובצות בכל מקצוע אחר, ראוי לבחון את הצרכים הממשיים במקצוע פקידה.

בתשובתו למשרד מבקר המדינה ממאי 2002, מסר צה"ל, כי במסגרת עבודת מטה שמוביל אכ"א לבחינת יכולת קליטת הנשים בצה"ל במערכים השונים, אשר אמורה להסתיים בסוף שנת 2002, ייבחן היקף הנשים במקצועות הפקידות מתוך מגמה להפנות נשים למקצועות משמעותיים יותר.

ב. הביקורת העלתה, כי פתיחת רוב המקצועות החדשים ושילוב הנשים בהם התחילו ללא שתהליך זה לוהי בנייתו המאפיינים של כל אחד מהמקצועות החדשים שבהם שולבו נשים. בין היתר, לא נבחנו היבטים שונים שיש להם השלכה על שילובן של הנשים בכל אחד ממקצועות אלה, כמו: ההיקף המירבי של נשים שיכולים החילות השונים לקלוט, ההיערכות הנדרשת לפני פתיחת כל מקצוע לשילובן של נשים, וההשלכות על ההזנה למערך המילואים.

מקצועות חדשים שנפתחו לנשים הוגדרו כמקצועות בניסוי, ועדיין מוגדרים ככאלה במועד סיום הביקורת. לא נקבעו מדדים שעל פיהם תיבחן הצלחת השילוב; לא נקבע המספר הדרוש של נשים

3 במערך יתר איכותי נכללים שני סוגי מקצועות: מקצועות המסווגים כיתר איכותי גבוה, כגון: מש"קים ופקחים בתפקידים שונים; ומקצועות המסווגים כיתר איכותי נמוך, כגון: רכז כוח אדם ומאחזק נשק קל.

שיש לשלב בכל מקצוע, כדי שניתן יהיה להפיק משילובן לקחים משמעותיים; ולא נקבע האחראי לפקח על שילוב הנשים במהלך הניסוי. כיוון שטרם הוחלט על סיום הניסוי, ברוב המקצועות האלה משולבות נשים שלא במסגרת תקני כוח האדם, אלא כתוספת להם. עוד נמצא, כי רק בנובמבר 2001, כשנתיים לאחר שהוחל בשילוב נשים במקצועות חדשים בצה"ל, ובעקבות החלטת הרמטכ"ל מאוקטובר 2001 על הארכת שירות הנשים ל-24 חודשים, החל אכ"א בעבודת מטה מקיפה להפקת לקחים משילוב הנשים במקצועות חדשים.

צה"ל מסר בתשובתו, בין השאר, כי בעבודת המטה האמורה נבחנת הרחבת שיבוץ הנשים למקצועות חדשים, ויסוכמו בה המקצועות שאליהם ישובצו נשים והיקפי השיבוץ. עוד מסר צה"ל, כי יגדיר מדדי-אב לבחינת הצלחת שילוב הנשים במקצועות חדשים.

2. שילוב נשים במערך הטכני ובתחום התחזוקה

לפי נתוני אט"ל, בשנים 2000 ו-2001 נפתחו לשיבוץ נשים 25 מקצועות חדשים במערך הטכני ובתחום התחזוקה. במערך הטכני שובצו נשים, בין השאר, כמכונאיות וחשמלאיות לרכב קרבי משוריין (להלן - רק"ם) לסוגיו, כמכונאיות וחשמלאיות לרכב (מקצועית אחזקה) וכן במקצועות אלקטרוניקה ומכשירנות. בתחום התחזוקה שובצו נשים, בין השאר, כטבחיות, כמש"קיות תחזוקה וכנהגות משא.

סיכומי בדיקות, שערכו אכ"א באוגוסט 2001 ואט"ל באוקטובר 2001, בנוגע לשילובן של נשים במספר מקצועות אחזקה ומקצועות בתחום התחזוקה, הצביעו, כי שילובן במקצועות אלה נתקל בקשיים. בסיכום הבדיקה של אט"ל צוין, בין השאר, כי חלק ממקצועות האחזקה כרוכים בעבודה פיזית קשה, והנשים אינן מחזיקות מעמד ואינן עומדות בכך לאורך זמן; וכי ב-90% מהמקרים משובצות נשים לעבודה עם גברים, כשרוב עיסוקן הוא לסייע לגברים בביצוע העבודות. הנשים, שנכללו בבדיקה, ציינו, בין השאר, כי קיימת פגיעה במוטיבציה שלהן להשתלב במקצועות אלה כתוצאה ממגבלות ביכולותיהן הפיזיות. הבדיקה של אכ"א התייחסה לחמישה מקצועות במערך הטכני ובתחום התחזוקה (מאחזק נשק קל, מכונאי רק"ם, מכונאי וחמש למטוסים, טבח ומש"ק תחזוקה), ובסיכומה צוין, בין השאר, כי במקצוע מכונאי רק"ם הנשים אינן חלופיות לגברים, בעיקר עקב המגבלות הפיזיות שלהן, במקצוע מאחזק נשק קל הנשים היו חלופיות לגברים, וביתר המקצועות שנבדקו הנשים - חלופיות באופן חלקי.

אשר למקצועות בתחום התחזוקה יצוין, כי לפי נתוני אט"ל, בשנת 2000 שובצו 44 נשים כמש"קיות תחזוקה בצה"ל: 10 מתוכן (כ-23%) נשרו או שלא סיימו את שירותן הצבאי וקיבלו פטור בשל סיבות רפואיות. נשר זה מהמקצוע הוא כמעט כפול בהשוואה לנשר של גברים במקצוע זה. ברשימת המקצועות הצבאיים מנובמבר 2001 צוין, כי הניסיון לשלב נשים כטבחיות נכשל.

בתשובתו מסר צה"ל, בין השאר, כי במסגרת עבודת המטה האמורה, בודק אט"ל גם את שילובן של הנשים במקצועות טכניים ובמקצועות בתחום התחזוקה, שנפתחו לשיבוץ של נשים בשנתיים האחרונות.

3. שילוב נשים במקצועות לחימה

עד שנת 1996 לא שולבו נשים בתפקידי לחימה בצה"ל. ב-1994 עתרה מלש"ב בית לבית המשפט הגבוה לצדק⁹⁴, כי יורה לזמנה למבדקי התאמה לקורס טיס ולאפשר לה להשתתף בקורס, אם תימצא מתאימה לכך. ב-1995 החליט בית המשפט לקבל את העתירה.

עקב כך, תוקן בינואר 2000 חוק שירות ביטחון, והוסף בו סעיף 16א, ובו נאמר: "(א) לכל יוצא צבא אשה זכות שווה לזכותו של יוצא צבא גבר, למלא תפקיד כלשהו בשירות הצבאי. (ב) לא יראו פגיעה בזכותה של יוצא צבא אשה למלא תפקיד כלשהו, אם הדבר מתחייב ממהותו ומאופיו של התפקיד. (ג) דין יוצא צבא אשה, המשרתת על פי התנדבותה, באחד התפקידים שקבע שר הביטחון באישור ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, כדין יוצא צבא גבר". בעקבות כך פורסמו תקנות שירות ביטחון (קביעת תפקידים לשירות נשים בהתנדבות), התשס"א-2001, הקובעות את רשימת התפקידים, אשר יוצא צבא אשה שתתנדב לשרת בהן, דינה כדין יוצא צבא גבר. הרשימה כוללת 16 מקצועות, וביניהם: טייסות, נווטות ולוחמות במערך הנ"מ שבחיל האוויר, לוחמות משגר "מנתק" ומשנה טכני בחיל התותחנים ולוחמות במשמר הגבול (להלן - מג"ב). הלוחמות המשרתות במג"ב הינן מחוץ לסד"כ של צה"ל.

אף כי החוק והתקנות דלעיל התקבלו בשנת 2000, החל צה"ל לשלב נשים במקצועות לחימה מספר שנים קודם לכן. לקורס טיס ולמג"ב שולבו נשים כבר בשנת 1996, וב-1998 חיל האוויר לשלב נשים כלוחמות במערך הנ"מ. בפגישת העבודה מאוקטובר 1998 בין הרמטכ"ל לבין ראש אכ"א, שהוזכרה לעיל, הנחה הרמטכ"ל להמשיך ולבחון תפקידי לחימה נוספים שניתן לשלב בהם נשים. הוא גם קבע בעניין זה, כי שיבוץ נשים בתפקידי לחימה, שבהם יש סיכוי גבוה מאוד למגע קרוב עם אויב בלחימה (כמו ביחידות חי"ר), לא יאושר על ידי הצבא. כאמור, בעקבות עבודת המטה להרחבת שיבוץ נשים בתפקידים בצה"ל, נפתחו גם מקצועות לחימה לשיבוץ של נשים. בינואר 2002 היוו הלוחמות כ-1% מכלל הנשים בשירות חובה. הלוחמות בצה"ל משרתות בתפקידי הלחימה שנקבעו בתקנות שירות ביטחון.

א. מיון למקצועות לחימה ומילוי המכסות למקצועות אלה - (1) מינהל הגיוס מאתר פוטנציאל ראשוני של מלש"ביות המתאימות לתפקידי לחימה, על בסיס הפרופיל הרפואי שלהן וקבוצת האיכות שלהן. למלש"ביות אלה שולח מינהל הגיוס שאלונים, ובהם הן מתבקשות לדרג את התפקידים המועדפים עליהן. בהמשך, מזמן מינהל הגיוס את המלש"ביות למיונים לתפקידי לחימה, הנערכים במז"י, בחיל האוויר, בחיל הים ובמג"ב. מנתונים של מינהל הגיוס, המתייחסים לשנת 2001, בנוגע למלש"ביות שדירגו את רצונן להיות לוחמות בשלוש העדיפויות הראשונות וזומנו למיונים לתפקידי לחימה, ובנוגע למספר המלש"ביות שהתייצבו בפועל למיונים אלה, עולה, כי התייצבו למיונים רק 55% מהמלש"ביות שדירגו את רצונן להיות לוחמות בעדיפות ראשונה, רק 46% מאלו שדירגו את רצונן זה בעדיפות שנייה, ורק 29% מאלו שדירגו זאת בעדיפות שלישית.

משרד מבקר המדינה העיר, כי ראוי לבחון את הסיבות לכך שמלש"ביות המביעות רצון להשתלב במקצועות לחימה בעדיפות גבוהה, אינן מתייצבות בסופו של דבר למיונים הנערכים למקצועות אלה.

4 בג"ץ 4541/94, אליס מילר נ' שר הביטחון ו-3 אחרים, פ"ד מ"ט (4), 94.

בתשובתו מסר צה"ל, כי במחצית השנייה של שנת 2002 בכוונת יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים ללמוד ולנתח את הסיכוח לאי-התייצבותן למיונים של מלש"ביות, שדירגו את רצונן להיות לוחמות בעדיפות גבוהה.

(2) מטרת המיון של המועמדות לתפקידי לחימה היא ניפוי ראשוני של מלש"ביות אשר הביעו רצון להשתלב בתפקידי לחימה, אולם הן נעדרות יכולת וכישורים בסיסיים הנדרשים לביצוע יעיל של תפקידים אלה. במז"י נערכים מיונים של נשים לחמישה תפקידי לחימה, ובחיל האוויר - לשלושה תפקידי לחימה במערך הנ"מ. קצינות המיון במז"י ובחיל האוויר הצביעו בפני משרד מבקר המדינה על היעדר ריאיון "ציון דירוג ראשוני כללי" (להלן - צד"כ) לנשים בשלב המיון לגיוס, הנערך בלשכות הגיוס (ריאיון כזה, הבוחר היבטים אישיים והתנהגותיים, נערך רק למלש"בים גברים, והציון המופק ממנו מהווה אומדן למידת ההתאמה של המלש"ב לשרת בחיל קרבי) - כך יוצא, שלמיונים מגיעות גם מלש"ביות שאינן מתאימות לתפקידי לחימה. מסיבה זאת וכתוצאה מהיענות הנמוכה של המלש"ביות להתייצב למיונים, כמוזכר לעיל, לא הצליח מינהל הגיוס בשנים 2000 ו-2001 למלא את מכסות הלוחמות שקבע אכ"א. לדוגמה, לשנת 2001 קבע אכ"א מכסה של לוחמות. כ-2,300 זומנו למיונים, אך התייצבו רק כ-1,000 (כ-43%). לאחר המיונים אותרו 203 לוחמות בלבד.

בנושא היעדר ריאיון צד"כ לנשים העיר משרד מבקר המדינה בביקורת שערך על סדרי המיון והשיבוץ לתפקידים של מיועדים לשירות ביטחון⁵, והמליץ לאכ"א לבחון את השימוש בריאיון זה במיון שנעשה לנשים בלשכות הגיוס, ובשלב ראשון לנשים המיועדות ליחידות התנדבות ולתפקידי לחימה. בתשובתו לביקורת האמורה מסר צה"ל, בין השאר, כי ראש אכ"א הנחה, שבתוך חמש שנים יושוו באופן מוחלט תהליכי המיון לגברים ונשים, לרבות ריאיון הצד"כ. בשלב ראשון אושר ריאיון הצד"כ לנשים באופן מדורג, ומתקיימת עבודת מטה לבחינת אופן המימוש שהמלצותיה יוצגו לראש אכ"א במאי 2002.

בביקורת עלה, כי המיונים ללוחמות הנערכים במז"י אינם כוללים מבחן כושר גופני, אף שמחלקת כושר קרבי המליצה על כך כבר בתחילת שנת 2000. בפברואר 2001 דרשה מחלקת כושר קרבי ממז"י למצוא פתרון לסוגיה זו בהקדם האפשרי, כיוון ששיעור שבירי המאמץ הגבוה (בנושא זה ראו בהמשך), ימי המנוחה הרבים מסיבות רפואיות, ואולי אף הנזק הבלתי הפיך הנגרם ללוחמות, יכולים להימנע על ידי איתור מוקדם ונכון של נשים לתפקידי הלחימה המיועדים. עד מועד סיום הביקורת לא התקבלה החלטה על שילוב מבחן כושר גופני במיון שנערך במז"י ללוחמות.

בתשובתו מסר צה"ל, כי במאוס 2002 התקבלה במז"י החלטה למסד מבחן כושר גופני במיונים שייערכו ללוחמות במחזורי המיון הבאים.

ב. היבטים בשילוב נשים במקצועות לחימה - (1) הביקורת העלתה, כי בעבודת המטה שנערכה באכ"א לשילוב נשים במקצועות חדשים, לרבות תפקידי לחימה, ובתהליך שילוב הנשים במקצועות לחימה, לא שולבו גורמי הרפואה בצה"ל וכן גורמי תורה ומחקר במחלקת כושר קרבי בצה"ל. כבר בדצמבר 1999 כתב קצין הרפואה הראשי (להלן - הקרפ"ר) לראש אכ"א, בין השאר, כי יש הבדלים פיזיולוגיים ביכולת ביצוע מאמצים, נשיאת משקל וחוזק עצמות בין גברים ונשים, וכי כל סרגלי הדירוג למאמצים גופניים ביחידות צה"ל (להלן - סרגל מאמצים)

5 בנושא זה ראו בהרחבה בפרק על "סדרי המיון והשיבוץ לתפקידים של מיועדים לשירות ביטחון", ברוח שנתי זה.

ותכניות האימונים בצה"ל נקבעו עבור גברים. הקרפ"ר הצביע על הצורך לשלב את חיל הרפואה בעבודת המטה לשילוב הנשים במקצועות חדשים, כדי לצמצם פגיעה גופנית בהן - דבר שכאמור לא נעשה.

באפריל 2000 כתב מפקד היחידה לפיזיולוגיה צבאית במפקדת הקרפ"ר לקצינת חיל הנשים הראשית, לראש מחלקת הבטיחות המטכ"לית ולראש מחלקת בטיחות באימונים במז"י, בין השאר, כי יישום השילוב של חיילות במסגרת תפקידי שדה בצה"ל, על רקע ההבדלים הפיזיולוגיים בין נשים לגברים, חייב להיעשות לאחר עבודת מטה רצינית ומעמיקה שבראשה יעמוד פרויקטור בעל אוריינטציה פיזיולוגית-רפואית, שיתמקד בנושאים, כמו: קביעת היחידות שבהן יוכלו נשים להשתלב בתפקידי לחימה; התאמת תהליך ההכשרה לנשים; ומעקב ארוך-טווח (שנתיים לפחות) אחר מדגם רחב של נשים ביחידות השדה, והפקת לקחים ויישומם.

הביקורת העלתה, כי רק בספטמבר 2001 אישר מפקד מז"י תקציב של 200,000 ש"ח לביצוע מחקר בנוגע להיבטים פיזיולוגיים של נשים בתפקיד לחימה. אולם, עד מועד סיום הביקורת, ינואר 2002, לא הוחל בביצועו, ועדיין קיימים פערי ידע בתחום הפיזיולוגיה, שמילויים חיוני לשילובן של הנשים בתפקידי לחימה.

בתשובתו מסר צה"ל, כי חיל הרפואה סיים את היערכותו לביצוע מחקר חלוץ בנוגע לשילובן המיטבי של נשים בצה"ל. המחקר, אשר יתחיל במחצית השנייה של שנת 2002, הינו שלב ראשון בסדרת מחקרים הנחוצים לסגירת פערי ידע קיימים בכל הנוגע לשילוב הנשים במערך הלוחם.

(2) הנזקים השכיחים בצה"ל עקב מאמצים גופניים הם פגיעות אורתופדיות, המתבטאות בדלקות ובכאבים בגידים ובמפרקים ובשברי מאמץ בגפיים התחתונות, ולעתים גם באגן הירכיים ובעמוד השדרה. הוראות הבטיחות באימונים של מז"י מ-1999 קובעות בין השאר, כי כושרו הגופני של החייל קובע במידה רבה את יכולתו לעמוד במשימות צבאיות הכרוכות במאמץ גופני. פיתוח יעיל של הכושר הגופני ומניעת נזקים גופניים, כתוצאה מפעילות גופנית מאומצת, מותנים בבקרה נאותה של המאמצים הגופניים. סרגל המאמצים הוא כלי לתכנון המאמצים הגופניים הנדרשים מן החייל.

הביקורת העלתה, כי אף על פי שלוחמות שולבו במערך הנ"מ בחיל האוויר כבר מ-1998, ובמז"י כבר בתחילת 2000, הוציאה מחלקת כושר קרבי סרגל מאמצים מותאם לנשים רק ביוני 2000. מהשוואה בין שכיחות שבירי המאמץ בקרב הלוחמות במערך הנ"מ לבין שכיחותם בקרב הלוחמים התברר, כי במחזור מארס 1999 לכ-19% מהלוחמות היו שבירי מאמץ לעומת כ-4% בקרב הלוחמים; ובמחזור אוגוסט 1999 - לכ-21% מהלוחמות לעומת כ-2% מהלוחמים; במחזור אוגוסט 2001, שהתקיים לאחר שהותאם ללוחמות סרגל מאמצים, ירד שיעור שבירי המאמץ אצלן ל-13% לעומת 4.5% אצל הלוחמים.

כדי לאכוף את הנחיות מחלקת כושר קרבי בנושא הפעלת סרגל המאמצים, צירפה המחלקה לבסיסי הטירונות בקרים מטעמה, שהם אנשי מילואים שלה, ותפקידם לפקח על הפעילות הגופנית, על העומסים ועל העמידה בסרגלי מאמצים ללוחמות. בביקורת התברר, כי אף שכבר במאי 2000 קבעה מז"י, שלביה"ס לתותחנות יצורף בקר כזה, לא נעשה הדבר עד מועד סיום הביקורת, כיוון שלא נקבע מי "הגורם המשלם" את ימי המילואים שלו. יצוין, כי במחזור אוגוסט 2000 היה שיעור שבירי המאמץ מקרב הלוחמות בחיל התותחנים (כ-21%) גבוה פי חמישה משיעור שבירי המאמץ בקרב הלוחמים; ובמחזור נובמבר 2000 הגיע שיעור שבירי המאמץ בקרב לוחמות אלה ל-25% לעומת שיעור של כ-9% בקרב הלוחמים. משרד מבקר המדינה העיר, כי נתונים אלה ממחישים את הצורך, שהמפקדים יקפידו על יישום סרגל המאמצים במהלך הטירונות ללוחמות בחיל התותחנים, כדי

לצמצם ככל הניתן את הפגיעה הגופנית בהן, וכן את הצורך בבקרה של מחלקת כושר קרבי בעניין זה.

בתשובתו מסר צה"ל, כי בביה"ס לתותחנות כבר הוצב בקר של מחלקת כושר קרבי.

(3) בביקורת נמצא, כי שילוב הנשים בתפקידי לחימה הוגדר אף הוא כניסוי, והנשים שולבו במקצועות אלה מעל לתקנים; כלומר, שיבוץ כלוחמות ביחידות היה כתוספת לתקני כוח האדם של הלוחמים. במועד סיום הביקורת, ינואר 2002, הוגדרו עדיין רוב מקצועות הלחימה שבהן שולבו נשים בשנת 2000 כמקצועות כניסוי, בלי שנקבע המועד שבו יסתיים שלב הניסוי. גם במקצועות אלה לא הוגדרו מדדים להצלחה או לכישלון שילובן של הנשים.

צה"ל מסר בתשובתו, בין השאר, כי הלוחמות במערך הנ"מ (וגם במג"ב) משוכצות כבר לפי תקנים. עוד מסר צה"ל, כי תקינת הנשים במקצועות לחימה הינה פועל יוצא של השוואת התנאים המאפשרים ביסוס לתכנון התקינה בהתייחס לסוגיית משך השירות של הלוחמות ובנוגע לאפשרות של הלוחמות לוותר על המשך שירותן כלוחמות.

(4) נוכח משך ההכשרה הארוך יחסית במקצועות לחימה (טירונות וקורס בסיסי לרכישת מקצוע), קבעה בפברואר 2000 חטיבת התכנון ומינהל כוח אדם שבאכ"א, כי נשים הרצות להתנדב למקצועות לחימה יתבקשו לחתום על הסכמתן להארכת משך השירות ל-30 חודש. בדצמבר 2001 הוציאה מפקדת הפרקליט הצבאי הראשי, לבקשת חטיבת תכנון ומינהל כוח אדם שבאכ"א, חוות דעת בנוגע למשך השירות של הנשים במקצועות לחימה. נאמר בה, בין השאר, כי "מאחר ודין יוצא צבא אישה המשרתת בתפקידים שקבע שר הביטחון כדין יוצא צבא גבר, הרי שהיא חייבת בשלושים ושישה חודשי שירות, ככל יוצא צבא גבר. היה ויימצא כי אחד מן התפקידים שקבע השר אינו מחייב כי חיילת המתנדבת לשרת בו תשרת משך שירות של שלושים ושישה חודשים, הרי מן הראוי להסיר את התפקיד מרשימת התפקידים שקבע שר הביטחון".

צה"ל מסר בתשובתו, כי ראש אכ"א סיכם, שהחל מגיוס יולי 2003, נשים אשר יתנדבו לשרת בתפקידים המפורטים בסעיף 16 א' לחוק שירות ביטחון, ישרתו 36 חודשי שירות חובה.

4. מיצוי שירות הנשים במערך המילואים

עד שנת 2000 רוב הנשים שהיו מוצבות לשירות במילואים היו זכאיות לפטור משירות ביטחון כבר בגיל 24, ולכן שיבוץ במערך המילואים היה מצומצם ביותר. בשנה זאת כ-90% מהקצינות וכ-80% מהחוגרות קיבלו פטור משירות במילואים.

במהלך 1999 נערכה באכ"א עבודת מטה, בשיתוף החילות השונים, במטרה לגבש המלצות בדבר הצורך בשירות של נשים בשירות מילואים וכדי לגבש מודל לשירות נשים במילואים. בפברואר 2000 הוצגה עבודת המטה לראש אכ"א, ובסיכומה נקבעו הנחות יסוד להרחבת שיבוץ הנשים במערך המילואים והרחבת טווח המקצועות אשר המשרתות בהם בשירות סדיר ישולבו בשירות מילואים. על פי הנחיות מעודכנות שהוציא אכ"א ביולי 2001, יהיו פטורות משירות במילואים לוחמות שמלאו להן 30, חוגרות שאינן לוחמות וקצינות שמלאו להן 38; נשים שהן אמהות לילד אחד או יותר או שהינן הרות; חיילות שראש חטיבת תכנון ומינהל באכ"א הורה בצו לפטור אותן מחובת שירות ביטחון בהתאם לצורכי כוח האדם של צה"ל.

בביקורת התברר, כי בשנת 2001 הורחב משמעותית שיבוץ הנשים במערך המילואים: כל הקצינות המשתחררות מוצבות לשירות מילואים; החוגרות משוכצות בהתאם לדרישות ולצרכים של החילות

השונים. בינואר 2002 הייתה מצבת הנשים המשובצות במילואים גדולה ב-57% לעומת המצבה במאי 2001, וזו הייתה גדולה ב-62% מזו בשנת 2000. 38% מהן משולבות במערך המינהלה והשירותים, רובן במקצוע חובש; 27% - במקצועות הפעלה למיניהם; 14% - כקצינות במילואים; 4% - במקצועות אחזקה; 1% - במקצועות לחימה; והשאר במקצועות אחרים.

עם זאת נמצא, כי כיוון שרוב הנשים אינן מוסמכות בטירונות שהן עוברות אף לרמת הרובאות הנמוכה ביותר שקיימת בצה"ל (בנושא זה ראו להלן) לא ניתן לשבצן במערך המילואים בתפקידים שנדרשת להם רמת רובאות כלשהי, כמו תפקידי פיקוד ולחימה בגדודי האבטחה, תפקידי הצלה וחילוץ של פיקוד העורף ובתפקידים בגדודי ההגנה הקרקעית של חיל האוויר. ממסמכי אכ"א עולה, כי שילובן בתפקידים אלה היה מאפשר את הקטנת כמות הגברים המופנים למשימות אלה.

טירונות לנשים

1. "טירונות בסמכות"

בעבודת המטה להרחבת שיבוץ הנשים לתפקידים חדשים הוחלט, בין השאר, לשנות את שיטת הטירונות לחלק מהנשים, לשלבה בקורסים שאורכם שלושה שבועות ומעלה, ולבצע במסגרת בסיסי ההדרכה, שבסמכות החילות השונים, שבהם מקבלות נשים הכשרה למקצוע צבאי (להלן - "טירונות בסמכות"). לפי קביעת אג"ת, מודל ההפעלה ב"טירונות בסמכות" יהיה מודל הדרכת אחיד בכל בסיסי ההדרכה, ובו הפיקוד על הטירוניות יהיה בידי הסגל המקצועי של בסיס ההדרכה. הדרכת תכנים, כמו שיעורי נשק קל ושיעורי עזרה ראשונה, תינתן על ידי סגל המ"כיות שהיו קודם בבסיסי הטירונות ויועברו לבסיסי ההדרכה (בטירונות במתכונת הקודמת, הפיקוד וההדרכה היו בידי המ"כיות). בשלב מאוחר יותר בתהליך, יוטמע סגל המ"כיות בסגל ההדרכה של בסיסי ההדרכה. הנחת היסוד במעבר ל"טירונות בסמכות" הייתה, בין היתר, לאפשר קליטה "רכה" יותר של הנשים בצה"ל, לחזק את זיקתן לחיל שאליו ישובצו כבר בתחילת השירות, ולשפר את איכות ההכשרה. בביצוע ה"טירונות בסמכות" הוחל ביולי 2000 בשבעה בסיסי הדרכה, והיא הורחבה ביולי 2001 לשלושה בסיסי הדרכה נוספים. לפי נתוני אכ"א, כ-40% מהנשים שהתגייסו ביולי 2001 עברו "טירונות בסמכות"; כ-55% עברו טירונות במתכונת הקודמת ("טירונות כלל-צה"ל"), שאותה עוברות נשים המיועדות לקורסים קצרים או לתפקידים שלצורך ביצועם אין צורך בקורס; וכ-5% - עוברות טירונות "רובאי 02", שאותה עוברות נשים המשובצות לתפקידים המחייבים סוג טירונות זה (לוחמות עוברות טירונות בנפרד).

נמצא, כי במועד סיום הביקורת, ינואר 2002, יושם מודל ההפעלה של ה"טירונות בסמכות" במלואו רק בבסיס הדרכה אחד, ובשניים נוספים הוא הופעל רק בחלק מהקורסים. ברוב בסיסי ההדרכה יושם המודל שהיה קיים במתכונת הטירונות הקודמת, שבו המ"כיות שימשו גם כמפקדות על הטירוניות וגם העבירו את כל תוכני הטירונות. משרד מבקר המדינה העיר, כי אי-יישום המעבר למודל ההפעלה שנקבע, פגע למעשה בהיגיון שעמד בבסיס המעבר "לטירונות בסמכות" - לאפשר הסתגלות טובה יותר של הנשים לשירות הצבאי בעזרת פיקוד רצוף של סגל בסיסי ההדרכה. עוד התברר, כי נפח הפעילות של המ"כיות בבסיסי ההדרכה היה לעתים קטן, ובפרקי זמן של מספר שבועות ולעתים אף של מספר חודשים הן היו למעשה ללא תעסוקה הקשורה לתפקידן. הדבר נבע, בין השאר, מהעובדה שבמסגרת בסיסי הטירונות התקיימו מחזורי טירונות ברצף במהלך כל השנה, ואילו בבסיסי ההדרכה הטירונות צמודה לקורסים, שאינם מתקיימים ברצף, וישנם חודשים שבהם לא מתקיימים קורסים צמודי טירונות כלל. למשל, בבסיס ההדרכה של חיל השלישות לא התקיימו בחודשים אוגוסט וספטמבר 2001 קורסים לנשים במסגרת "טירונות בסמכות".

צה"ל מסר בתשובתו, בין השאר, כי מז"י פועלת לכך שבסיסי ההדרכה יפעילו את מודל ההפעלה שנקבע, ונבחנת הטמעת סגל המ"כיות בסגלי ההדרכה, למעט בשלושה בסיסי הדרכה. כמו כן נבחנת הקמה של חוליית מדריכים ארצית, שתבצע בקרה אחר איכות ההכשרה במסגרת ה"טירונות בסמכות".

2. רמת רובאות לנשים

משך שנים רבות לא הוסמכו נשים בטירונות אף לרמת הרובאות הנמוכה ביותר שקיימת בצה"ל (רמת רובאות 01). גם המעבר ל"טירונות בסמכות" לא שינה מצב זה, כך שכ-95% מהנשים מסיימות טירונות ללא רמת רובאות כלל. כתוצאה מכך, לא כל הנשים יכולות לבצע תורנויות שמירה, כיוון שהתנאי לכך הוא רמת רובאות 02 לפחות. יכולתן של נשים לבצע תורנויות אלה מוגבלת גם כיוון שהנשק שבו הן מתאמנות בטירונות הוא נשק מסוג תת-מקלע "עוזי", שעה שברוב היחידות מתבצעת השמירה באמצעות רובה סער (להלן - רוס"ר) M-16. גם בעבודת המטה שנערכה בעניין שילוב נשים במילואים עלה נושא רמת הרובאות החסרה של הנשים, שהגביל את האפשרות לשבצן במערכים שלהם נדרשת רמת רובאות, כאמור לעיל.

ביוני וביוולי 2001 נערכו דיונים בחטיבת המיבצעים שבאגף המיבצעים במטכ"ל, ובהם נדון, בין השאר, נושא שילובן של נשים במשימות אבטחה במקום אנשי מילואים. ביולי 2001 הוחלט, כי לצורך שילוב כזה יש להכשיר את הנשים בטירונות בשימוש ברוס"ר M-16, ולהסמיכן לרמת רובאות 01. במועד סיום הביקורת היה נושא זה בשלבי בחינה.

צה"ל מסר בתשובתו, כי מז"י הנחתה לבחון את העלאת רמת הרובאות בטירונות הנערכות לנשים לרמת רובאות 01, וכי תיעשה עבודת מטה לצורך בחינת מימוש הנחיה זאת. כמו כן מסר צה"ל, כי התקבלה החלטה, שנשים יוכשרו בטירונות השונות ברוס"ר M-16, ומימוש ההחלטה צפוי בסוף שנת 2002.

פטור משירות מטעמים של הכרה דתית

לפי נתוני מינהל הגיוס, שיעורן של הנשים שקיבלו פטור משירות ביטחון בשנת 2001 היה 37.8% (בשנת 1996 היה שיעור זה 35.9%, ובשנת 1998 - 36.8%). הסיבות העיקריות למתן הפטור היו: 27.4% - מטעמים של הכרה דתית; 4.2% - בשל נתוני איכות נמוכים (סף גיוס); 3% - בשל שהייה בחו"ל; 2% - מסיבות רפואיות; 1.1% - נשואות. מספרן של הנשים שאינן מגויסות לצה"ל מטעמים של הכרה דתית נמצא בעלייה מתמשכת זה מספר שנים. כך, למשל, בשנת 1996 היה שיעורן 23.8% משנתון הלידה. להערכת מינהל הגיוס, יגיע שיעורן של הנשים שלא יתגייסו מסיבה זאת בשנת 2004 לכ-31%.

מתן פטור משירות ביטחון לנשים מטעמים של הכרה דתית מעוגן בחוק שירות ביטחון. סעיף 40 לחוק זה קובע: "מיועדת לשירות ביטחון שהצהירה בכתב לפי סעיף 15 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971, בפני שופט או דיין בבית דין רבני, שלושה אלה: (1) טעמים שבהכרה דתית מונעים אותה מלשרת בשירות ביטחון; (2) היא שומרת על כשרות בבית ומחוצה לו; (3) היא אינה נוסעת בשבת - תהא פטורה מחובת שירות ביטחון לאחר שתמסור את התצהיר, באופן ובמועד שייקבעו בתקנות, לפוקד שהוסמך לכך". עוד נקבע בחוק שירות ביטחון, כי השגת פטור משירות

מטעמים שבהכרה דתית על ידי כך שמלש"בית מסרה ביודעין ידיעה כוזבת בפרט חשוב - מהווה עבירה פלילית לפי חוק שירות ביטחון. הורשעה מלש"בית בפסק דין סופי על עבירה כאמור, או על עבירה של שבועת שקר לפי ס' 239 לחוק העונשין, התשל"ז-1999, בטל מעיקרו הפטור שניתן לה לפי חוק שירות ביטחון.

לפי הוראות מינהל הגיוס, אם מפקד לשכת גיוס או סגנו מצאו, כי קיים חשש שמלש"בית, אשר מסרה תצהיר לפי סעיף 40 לחוק שירות ביטחון, אינה מקיימת את אחד התנאים או יותר שעליהם הצהירה, עליהם להעביר למינהל הגיוס את התיק האישי שלה, את המלצתם וכן כל חומר רלוונטי נוסף. מינהל הגיוס רשאי להורות על פתיחה בחקירה בעניינה של המלש"בית. החקירה נערכת על ידי חברת חקירות אזורית, ששכר משרד הביטחון. החלטת ראש מינהל הגיוס בעניין נשוא החקירה ותוצאותיה נשלחים ללשכת הגיוס, והיא פועלת בהתאם להחלטת ראש מינהל הגיוס. מינהל הגיוס הסביר, כי חקירה נפתחת בעניינה של מלש"בית אשר התנהגותה או סימן חיצוני כלשהו מעוררים לגביה חשד, ובפרט אם למדה בבי"ס תיכון שאינו דתי.

תקציב החקירות שעמד לרשות מינהל הגיוס מיולי 2000 עד סוף שנת 2001 היה 98,000 ש"ח, והוא נוצל במלואו (תקציב החקירות לשנת 2002 היה כ-58,000 ש"ח). תקציב זה משמש גם לחקירות הנוגעות למלש"בים גברים שקיבלו פטור משירות ביטחון מסיבה של "תורתם אומנותם". לפי נתוני מינהל הגיוס, בשנת 2001 (בדומה לשנת 2000) נפתחו 77 חקירות כנגד מלש"ביות בחשד של מסירת פרטית כוזבים - כ-1% ממספר המלש"ביות שקיבלו פטור משירות ביטחון מטעמים של הכרה דתית בשנה זאת. ב-56 מקרים לא העלתה החקירה ממצאים מחשידים.

בתשובתו ממאי 2002 מסר צה"ל, בין השאר, כי היקף התקציב לחקירות ועלותן מכתבים את מספר החקירות שניתן לערוך מדי שנה בשנה.

מינהל הגיוס הסביר, כי כיוון שהתקציב לחקירות מצומצם, הוא ביקש מלשכות הגיוס להעביר אליו את התיקים האישיים של מלש"ביות שלגביהן עלה חשד, בצורה מודגמת בלבד. יוצא אפוא, כי בידי מינהל הגיוס לא היו נתונים על ההיקף המלא של החשדות שעלו נגד מלש"ביות בכל אחת מלשכות הגיוס. משרד מבקר המדינה העיר, כי ראוי שיהיו בידי מינהל הגיוס נתונים על כל המקרים שבהם קיים חשד לתצהירים כוזבים, כדי שיהא בידי להחליט מה הם המקרים הראויים לחקירה על ידי חברת החקירות האזורית, ועל היקף החקירות שיבוצעו.

לפי נתוני מינהל הגיוס, בשנים 1997-2001 הוא הגיש למשטרת ישראל 34 תלונות כנגד המלש"ביות, שהחקירה בעניינן העלתה, כי הגישו הצהרה כוזבת. לפי המידע שהיה בידי, לא הוגש כתב אישום ולו נגד אחת ממלש"ביות אלה. לפי נתונים אלה, ב-11 מקרים נסגרו תיקי התלונה על ידי משטרת ישראל מחוסר עניין לציבור או מהיעדר ראיות; ביתר 23 התלונות טרם הסתיים הטיפול של משטרת ישראל (לפי נתוני מינהל הגיוס), אף על פי שרוב התלונות הוגשו כשנתיים עד ארבע שנים קודם לכן. בביקורת התברר, כי מינהל הגיוס לא ניהל מעקב שוטף ושיטתי אחר הטיפול של משטרת ישראל בתלונות אלה. לשכות הגיוס שלחו אמנם תזכורות למשטרת ישראל, אך ברוב התלונות מדובר בתזכורת אחת בלבד, שנשלחה שנה וחצי עד ארבע שנים ממועד הגשת התלונות למשטרת ישראל.

משרד מבקר המדינה העביר להתייחסות משטרת ישראל 17 מבין 23 התלונות דלעיל. בתשובתה מיוני 2002 התייחסה משטרת ישראל ל-15 תלונות ומסרה, כי במקרה אחד נשפטה מלש"בית בעקבות החקירה ונגזרו עליה שלושה חודשי מאסר על תנאי וקנס כספי; בשני מקרים נוספים הועברו התיקים למחלקת התביעות במשטרת ישראל להגשת כתב אישום - אחד ב-1998 והשני

בשנת 2001; בשבעה מקרים נוספים נסגרו תיקי התלונה מחוסר עניין לציבור, מחוסר ראיות או מחוסר אשמה; וביתר המקרים לא אותרה התלונה במשטרת ישראל.

הנתונים בתשובתה של משטרת ישראל ממחישים את המעקב הלקוי של מינהל הגיוס, שלא ידע על נתונים אלה, ומצביעים על חוסר תיאום בינו לבין משטרת ישראל בכל הנוגע לתוצאות חקירת החשדות. לדעת משרד מבקר המדינה, על מינהל הגיוס גם להפיק את הלקחים מתוצאות בירור התלונות במשטרה, ולקבוע את הדרך המושכלת, שלפיה ייקבעו המקרים הראויים להיות מועברים לחקירה בידי חברת החקירות, וכן את הבקרה המתאימה שתיעשה טרם העברת התלונות למשטרה.

בתשובתו מסר צה"ל, בין השאר, כי באפריל 2002 הופץ נוהל ללשכות הגיוס, ולפיו עליהן לעקוב אחר מצב התלונות שהוגשו למשטרת ישראל לפחות שלוש פעמים בשנה.

צה"ל מקיים בשנים האחרונות פעילות עניפה לפתיחת תפקידים חדשים, לרבות תפקידי לחימה, בפני נשים; נשים משובצות במילואים; הוארך שירות הנשים; ושילוב נשים על בסיס מגדרי הולך ופוחת.

הערך המוסף והחיוניות ההולכת ועולה משיבוצן של נשים בתפקידים בצה"ל בכלל, ובמקצועות חדשים בפרט, מחייבים למצות את הפוטנציאל שלהן בכל השלבים: החל מהמיון טרם גיוסן, בשלב שיבוצן לתפקידים בשירות חובה ובשלב שירותן הצבאי, וכלה בשיבוצן למערך המילואים. במסגרת זאת ראוי לבחון מקצועות חדשים שאליהם משובצות נשים, כדי לבדוק את התאמתן לדרישות של כל מקצוע; לשפר את הכשרתן, בעיקר על ידי העלאת רמת הרובאות שלהן, המגבילה את האפשרויות לשיבוצן במערך המילואים; ולקיים מעקב שוטף אחר השתלבותן במקצועות חדשים, לרבות הפקת הלקחים הנדרשים, במגמה למצות טוב יותר את הפוטנציאל של הנשים ולקדם את ערך השיוויון בשירות הצבאי.